

Atıfta Bulunmak İçin / Cite This Paper: Varol, G. B. ve Özcan, S. (2019). "Atabeyzadelerin Amasya'nın Siyasi ve Sosyal Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (4): 3775-3798.

Geliř Tarihi / Received Date: 20 Kasım 2018

Kabul Tarihi / Accepted Date: 19 Nisan 2019

Arařtırma Makalesi

ATABEYZADELERİN AMASYA'NIN SİYASİ VE SOSYAL TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Gözde Birsal VAROL

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

gözdebirsal35@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5139-2556

Dr. Öğr. Üyesi Selim ÖZCAN

Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

selim.ozcan@amasya.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3737-8600

Öz

Amasya'da Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud'un ve oğlu Gazi Çelebi Taceddin Altunbaş'ın Atabey'i olan Nasireddin Ahmed Bey'in soyundan gelenlere Atabeyzâdeler denmiştir. Nasireddin Ahmed Atabey 1322-1327 yılları arasında beş yıl Amasya Vâlisi olarak görev yapmıştır. Amasya'da Atabey Medresesi adıyla bilinen medreseyi inşa ettirmiş, bütün arazi ve emlakını medreseye vakfetmiştir. Nasireddin Ahmed Atabey'in oğulları da aynı şekilde Amasya halkı arasında itibarlı bir mevkii edinmişler ve Amasya'nın geleceğinde, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek konusunda, basiretli davranış sergileyenler arasında yer almışlardır. Bu tutumları da ailenin Osmanlı Dönemi'nde de önemli bir yer edinmelerini sağlamıştır. Osmanlılar Dönemi'nde de önemli devlet görevlerinde bulunmuş olan Atabeyzâde ailesi, bireylerinin isimleriyle iki koldan ilerlemişlerdir. Birincisi ve en meşhur olanı Yörgüç Paşa'dır. Yörgüç Paşa soyuna mensup olanlar Yörgüç Paşazâde olarak anılmışlardır. İkincisi ise kardeşi Hızır Paşa'dır. Çocukları Hızır Paşazâde ismiyle tanınmışlardır. Atabeyzâdeler Amasya'nın siyasi ve idarî hayatında değişik üst düzey devlet hizmetlerinde görev almışlardır. XV. yüzyılda şehzâde lalası olmak Atabeyzâdeler'e mahsus bir görev hâline gelmişti. Atabeyzâdeler Amasya'da inşa ettirdikleri eğitim, dinî ve sosyal yapılarla da sosyal hayatın gelişimine de katkıda bulunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Atabeyzâde, Yörgüç Paşa, Osmanlı, Lala

THE IMPORTANCE OF THE ATABEYZADES IN THE POLITICAL AND SOCIAL HISTORY OF AMASYA

Abstract

Descendants of Seljuk Sultan Gıyaseddin Mesud II and his son Gazi Chelebi Taceddin Altunbaş's Atabeg, Nasireddin Ahmed Beg, were called Atabegzâdes. Nasireddin Ahmed Atabeg served as Governor of Amasya for five years between 1322-1327. In the meantime, he had the madrasah known as Atabeg Madrasah built in Amasya, and has dedicated all the land and properties on it to the Madrasah. Nasireddin Ahmed Atabeg's sons in this way have been respected as elders among the people of Amasya, and played a reputable role in determining the fate of incidentsthere. The fact that Atabegzades have been among to exhib it a prudent manner about the acceptance of the Ottoman Empire ruler ship has enabled this family to have an important role in th e Ottoman period as well. Atabegzade family, who kept a hold of important positions in the state through Ottoman Era, had kept their roles through especially two branches in the family. The first and most famous one is Yörgüç Pasha. Those descendants of Yörgüç Pasha have been named as Yörgüç Pashazadehs. The second one is his brother, Hizir Pasha. His children have been known with the name Hizir Pashazadehs. Atabegzadehs have served in various senior assignments the Amasya's political and administrative life. In XVth century, it

was more like a tradition for Atabegzadehs to be appointed as Şehzade Lalası (Prince Tutor). With the education, religious and social stuctures they have had built, Atabegzadehs have contributed to the development of social life in Amasya.

Key Words: Amasya, Atabegzadeh, Yörgüç Pasha, Ottoman, Prince Tutors

1. GİRİŞ

Atabeyzâdeler ailesinin atası olan Nasıreddin Ahmed Atabey, Türkiye Selçuklu Devleti'nin, son sultanı olarak kabul edilen II. Gıyaseddin Mesud, 1302 yılında ikinci kez tahta çıktığında (İnalçık, 2009: 14-15), yönetim kademesinde "Atabey-i Saltanat" unvanıyla görülmektedir (Abdi-zâde, 2004/2: 268). Nasıreddin Ahmed Atabey, tarih sahnesinde görüldüğü 1302 yılından, Amasya'yı Karamanoğlu Yahşi Bey'e karşı savunurken yaralanıp vefat ettiği, 1327 yılına kadar Amasya'da, Selçuklular Dönemi'nde atabey, İlhanlılar Dönemi'nde ise Amasya valisi olarak görev yapmıştır. Nasıreddin Ahmed Atabey'in soyundan gelenler Atabeyzâdeler adıyla anılmışlardır.

Atabeyzâdeler Amasya'nın Osmanlı hâkimiyetine geçmesinde rol almışlar, Osmanlı Dönemi'nde de her zaman ümerâ arasında yer alarak, üst düzey devlet hizmetlerinde bulunmuşlardır. Ayrıca bir kısmı günümüze kadar ulaşan câmî, medrese, han, hamam, çeşme ve imareten oluşan külliyele inşa ettirerek, Amasya'nın sosyal hayatına da katkı sağlamışlardır.

1. Atabeyzâdeler Sülâlesi¹

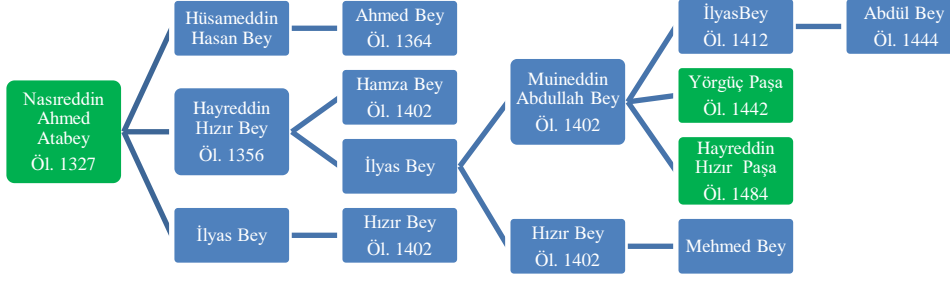
Atabeyzâdeler ailesinin adını aldığı Nasıreddin Ahmed Atabey, Türkiye Selçuklu Devleti'nin son sultanı olan II. Gıyaseddin Mesud ile İlhanlı Dönemi'nde Amasya hükümdarı olarak tanınan Selçuklu Hanedanı'ndan Taceddin Altunbaş'ın atabeyidir². Nasıreddin Ahmed Atabey İlhanlılar Dönemi'nde de, 1322-1327 yılları arasında Amasya valisi olarak görev yapmış, bu süre içinde Atabey Medresesi adıyla bilinen bir medrese inşa ettirmiştir. Nasıreddin Ahmed Atabey 1327 yılında vefat ettiğinde, Hayreddin Hızır, Hüsameddin Hasan ve İlyas Bey olmak üzere üç oğlu vardır. Oğullarından Hayreddin Hızır Bey Atabey Medresesi'nin mütevellisi olarak görev yapmış, 1357 yılında vefat etmiştir. Vefatından sonra oğlu İlyas Bey de vefatına (1368 yılından sonra) kadar müteveli olarak görevini yürütmüştür (Abdi-zâde, 2004/7: 125).

Amasya'nın siyasi ve sosyal tarihinde önemli bir yere sahip olan Atabeyzâdeler Hayreddin Hızır Bey'in kolundan gelmişlerdir. Hayreddin Hızır Bey'in Hamza Bey ve İlyas

¹ Atabeyzâdeler'in şeceresi; Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin'in, "Amasya Tarihi" adlı eserinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Ayrıca Halil Edhem Eldem'in (1911), İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın (1927), Aşıkpaşazâde'nin (1332), Mustafa Vazîh Efendi'nin (2014) , Osman Fevzi Olcay'ın (2014) ve Bahaeddin Yedi yıldız'ın (1993) makale ve eserlerinden de yararlanılarak, şecerenin hatasız olmasına gayret edilmiştir. Silsilede kopukluk olduğundan şüpheye düşülen aile bireyinden sonrası şecereye dâhil edilmemiştir.

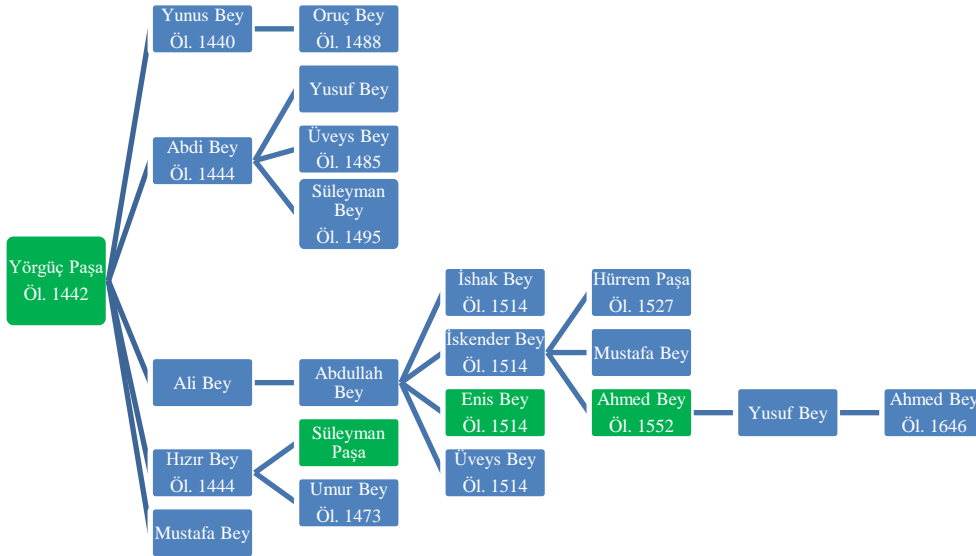
² Selçuklular 'da eyaletlere gönderilen şehzâdeleri yetiştirmek ve işlerini idare etmek üzere tayin edilen kişilere Atabey denilirdi (Turan, 2005: 310).

Bey isminde iki oğlu vardır. Atabeyzâdeler İlyas Bey kolundan devam etmişlerdir. İlyas Bey'in Muineddin Abdullah Bey ve Hızır Bey olmak üzere iki oğlu olmuştur.

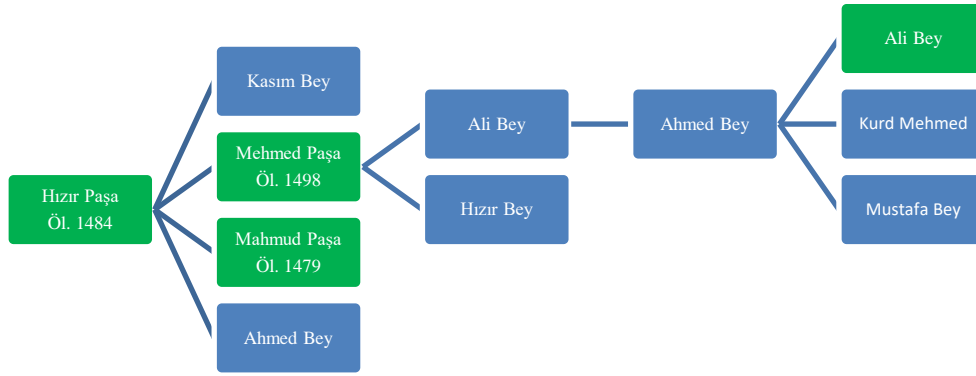

Şekil 1. Atabeyzâdeler Ailesi'nin Yörgüç Paşa ve Hızır Paşa'ya Kadar Şeceresi

Atabeyzâde Muineddin Abdullah Bey ile kardeşi Hızır Bey, Amasya'nın Osmanlı hâkimiyetine girmesi için gayret etmişler ve Amasya'ya gelen ilk Osmanlı Şehzâdesi Bayezid'in (Yıldırım) yanında yer almışlardır. Hızır Bey'in soyundan sadece oğlu Mehmed Bey'in adı geçmektedir. Atabeyzâde Muineddin Abdullah Bey'in ise Yörgüç Paşa, Hayreddin Hızır Paşa ve İlyas Bey olmak üzere üç oğlu vardır. Atabeyzâde Muineddin Abdullah Bey kolundan Yörgüç Paşa ile Hayreddin Hızır Paşa Atabeyzâde ailesinin, Amasya'nın siyasi ve sosyal yaşamında etkili olan bireyleri arasında dikkat çekmektedirler. Atabeyzâdeler Yörgüç Paşa ve kardeşi Hayreddin Hızır Paşa'dan sonra Yörgüç Paşazâde ve Hızır Paşazâde adıyla tanınmışlardır.

Şekil 2. Atabeyzâdeler'in Yörgüç Paşa Kolundan Şeceresi

Şekil 3. Atabeyzâdeler'in Hızır Paşa Kolundan Şeceresi

Amasya'nın siyasî ve sosyal yaşamında önemli bir yeri olan Yörgüç Paşa'nın, Atabeyzâde ailesinden olup olmadığına dair tartışmalar olmuştur. Mihaloğulları'ndan oldukları söylenerek, I. Murad tarafından, Mihaloğlu Ali Bey'e Hayreddin Hızır, kardeşi Mehmed Bey'e ise Rükneddin İlyas isimlerinin verildiği, diğer kardeşlerinin de Yörgüç Paşa olduğu ifade edilmektedir (Mustafa Vazıh, 2014: 68). Bazı kaynaklarda Yörgüç adının Slavca Jorgiç'ten geldiği, anlamının da Yorgo'nun oğlu olduğu söylenmekte, Yörgüç Paşa'nın Gazi Mihal soyundan Mehmed Bey'in oğlu olduğu belirtilmektedir (Başar, 2005: 25). Atabey unvanı ise büyük dedesi Nasıreddin Ahmed'ten değil kendi lalalığı sebebiyle verildiği şeklinde açıklanmaktadır (Başar, 2013: C 43, 566-567). Ayrıca Yörgüç Paşa'nın Atabey sülâlesinden olduğu söylenmesine rağmen, kardeşi Hayreddin Hızır Bey'in oğlu Mehmed Paşa tanıtılırken "Köse Mihaloğlu'ndan Yörgüç Paşa'nın torunudur" ifadesi kullanılmakta,³ Yörgüç Paşa'nın XX. yüzyıl başlarında yaşayan torunlarının da kendilerinin Gazi Mihal soyundan geldiklerini iddia etmeleri, Mihaloğlu olmaları için yeterli kanıt sayılmaktadır (Olçay, 2014: 35-36).

Diğer taraftan Yörgüç'ün Türkçe kelime olduğu, yürükçü/yörükçü söylenişinden bozularak geldiği, kitabelerde de babasının adının Mehmed değil Abdullah olduğu belirtilerek bu iddialar çürütülmektedir (Eldem, 1911: 531; Toruk, 2005: 107-108; Uzunçarşılı, 1927: 117). Amasya'da yetişen vezirlerin isimleri verilirken Yörgüç Paşa, Hızır Paşa ve Mehmed Paşa'nın Atabey sülâlesinden oldukları belirtilmektedir (Olçay, 2014: 34). Yörgüç Paşa'nın şeceresi Yörgüç bin Abdullah bin İlyas, bin Hayreddin Hızır bin Nasıreddin Ahmed bin Ömer Bey şeklinde verilerek, Yörgüç Paşa'nın Atabeyzâde olduğuna şüphe edilmemesi gerektiği söylenmektedir (Eldem, 1911: 533). İnşa ettirdiği külliyyede bulunan kitabeler ve mezar

³ Yörgüç Paşa'nın kendi oğlu olan Hızır Bey'den Mehmed adında bir torunu vardır. Ancak vezir olan Mehmed Paşa kardeşi Hayreddin Hızır Paşa'nın oğludur (Abdi-zâde, 2004/9: 161-162; Eldem, 1911: 537; Uzunçarşılı, 1927: 127; Yedi yıldız, 1993: 1625)

taşının yazıtı bu tartışmaların, Atabeyzâdelerden olduğu kanaatine varılmasıyla sona ermesini sağlamıştır.

Atabey Nasıreddin Ahmed Gazi'nin kurduğu Atabey Medresesi'nin mütevellisi olmaları da Atabey soyundan geldiklerinin kanıtı olmaktadır. Zira evlâdlık/zürri olarak düzenlenen vakfiye şartnâmelerinde kendi soyundan gelen ekber evlâdın müteveli olması şart koşulmaktadır (Yüksel, 2007: 38-39). Oğlu Hayreddin Hızır Bey (öl. 1357) ve torunu İlyas Bey (Öl. 1368'den sonra) ile Yörgüç Paşa'nın babası Muineddin Abdullah Bey (öl. 1402) Atabey Medresesi'nin mütevellisi olmuşlardır. Ankara Savaşı'nda hayatını kaybeden Muineddin Abdullah Bey'in oğlu İlyas Bey de babasının vefatının ardından müteveli olarak görev almıştır. İlyas Bey Şehzâde Çelebi Mehmed'in kardeşleriyle olan taht mücadelesi katılmış, 1412 yılında hayatını kaybetmiştir (Abdi-zâde, 2004/7: 125).

Yörgüç Paşa'nın Safiye Hatun'dan Mustafa adında bir oğlu vardır. Diğer hanımı Şah Bula Hatun'dan da Ali, Yunus, Abdi ve Hızır olan dört oğlu olmuştur (Eldem, 1911: 537). Kardeşi Hayreddin Hızır Paşa'nın da vezir olan oğlu Mehmed Paşa ile birlikte Kasım, Ahmed ve Mahmud olmak üzere dört oğlu vardır. Atabeyzâdeler, lala, beylerbeyi ve vezir olarak görev yapmış oldukları için daha fazla tanınmış olan bu aile fertlerinden sonra da Osmanlı tarihinde cereyan eden önemli olayların içinde bulunmuşlardır. Yörgüç Paşa'nın dördüncü kuşaktan torunları Üveys Bey (Kayseri), İshak Bey (Niğde) ve İskender Bey (Trabzon) sancakbeyi olarak görev yapmışlar, diğer torunu Enis Bey de Amasya'da mirliya olmuştur (Abdi-zâde, 2004/7: 34-178).

Atabeyzâdeler'in soy ağacının dalları genişledikçe silsile takibinde zorluk çekilmektedir. Amasya'nın ünlü kişileri arasında, Atabeyzâde ailesinin fertlerine XX. yüzyılda da rastlanmakla birlikte, arada kopukluk olduğundan XVII. yüzyıl başından itibaren adı geçen aile fertleri arasında sağlıklı bir bağlantı kurulamamıştır. Ailenin Yörgüç Paşa kolundan gelen üyeleri Amasya'nın siyasi hayatında XX. yüzyıl başlarına kadar yer almışlardır. Yörgüç Paşazâde Süleyman Bey (öl. 1712), Ahmed Bey (öl. 1749), Osman Bey (öl. 1802) ve Hüseyin Bey (öl. 1821) Amasya'da Âyân Meclisi üyesi olmuşlardır (Abdi-zâde, 2004/9: 70). Başka bir Yörgüç Paşazâde Hüseyin Bey ise 1291 (M.1874-1875) yılında Amasya Belediye Başkanı olarak görülmektedir (Sâlnâme-i Vilâyet-i Sivas, 1292: 73). Yörgüç Paşazâde Rasim Efendi Atabeyzâdeler ailesinin tespit edebildiğimiz son üyesi olmuştur. Rasim Efendi, Millî Mücadele başlangıcında 12 Haziran 1919 tarihinde, Amasya'ya gelen Mustafa Kemâl Paşa'yı karşılayan, şehrin ileri gelenleri arasında yer almıştır (Karagül; 2017: 1130).

2. ATABEYZÂDELER'İN AMASYA'NIN SİYASÎ TARİHİNDEKİ YERİ

Nasıreddin Ahmed Atabey Amasya civarında yerleşik olan Atallu Oymağı Türkmen Beylerinden Emir Necmeddin Ömer bin Süleyman el- Atalî'nin oğludur (Abdi-zâde, 2004/2: 282). Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud (1302-1308) ile oğlu Gazi Çelebi Taceddin Altunbaş'ın (1312-1316) Atabeyi olarak görev yapmıştır (Abdi-zâde, 2004/2: 270-277; Akdağ, 1979: 158-159). 1315 yılı Temmuz ayında Anadolu Eyâleti Moğol Vâlisi Demirtaş'ın idaresine verildi (Uzunçarşılı, 1967: 622). Demirtaş, Gümüşlüzâde Taceddin Mahmud Bey'i Amasya valisi olarak atadı. Bir süre sonra Amasya Valisi Gümüşlüzâde Taceddin Mahmud'u müşavir olarak yanına alan Demirtaş, Nasıreddin Ahmed Atabey'i Mayıs 1322'de Amasya valiliğine getirdi (Abdi-zâde, 2004/2: 283).

Demirtaş, babası Emîr Çoban, Ebu Said Bahadır Han'ın emriyle Kasım 1327 tarihinde öldürülünce (Uzunçarşılı, 1967:612-615), Anadolu'da tutunamayacağına karar verip Memlûk Sultanı Melik Nasır'a sığındı (Geyikoğlu, 2014: 100). Demirtaş'ın çekilmesiyle hareket serbestliği bulan Karamanoğlu Yahşi Bey Amasya'yı kuşattı. Amasya'yı savunan Nasıreddin Ahmed Atabey bu kuşatma sırasında yaralandı ve 1327 yılı ortalarında vefat etti. Atabey'in vefatıyla Karamanoğlu Yahşi Bey Amasya'yı ele geçirdi (Abdi-zâde, 2004/2: 284). Nasıreddin Ahmed Atabey'in Hayreddin Hızır Bey, Hüsameddin Hasan Bey ve İlyas Bey isimlerinde üç oğlu vardı.

Demirtaş'ın oğlu Küçük Şeyh Hasan Azerbaycan'da hâkimiyeti ele geçirmiş kısa sürede güçlenerek 1337'de Şark-i Karahisar'ın (Şebinkarahisar) batısına kadar ilerlemişti (Uzunçarşılı, 1968: 169). Amasya emirlerinden olan Nasıreddin Ahmed Atabey'in oğlu, Atabeyzâde Hayreddin Hızır Bey, bu aşamada Küçük Şeyh Hasan'ın yanında yer almıştı. 1343'te Eretna Bey ile Küçük Şeyh Hasan arasında cereyan eden Karanbük Savaşı'nın, (Geyikoğlu, 2014: 107-108) Eretna Bey'in zaferiyle sonuçlanması üzerine iyice güçlenen Eretna Bey, Kayseri ve Sivas merkez olmak üzere devletinin sınırlarını genişleterek Amasya'yı da Eretna Devleti'nin sınırlarına dâhil etti. Atabeyzâde Hayreddin Hızır Bey Karanbük yenilgisinin ardından, Amasya'da inzivaya çekilip vakıf işleriyle uğraşmış, 1357 yılında vefat etmiştir (Abdi-zâde, 2004/9: 214).

Eretna Bey'in ölümünden sonra Eretna Devleti, hükümdar olan oğullarından ziyade şehirleri elinde bulunduran emirler tarafından yönetilmekteydi. Amasya'da bu sırada Hacı Şadgeldi Paşa'nın idaresi altındaydı. Eretna Devleti veziri Kadı Burhaneddin Ahmed, küçük yaştaki Eretna Hükümdârı Mehmed Çelebiyi Ocak 1381'de ortadan kaldırarak devlet yönetimini ele geçirdi (Uzunçarşılı, 1968: 176-186). Ardından Amasya üzerine yürüdü. Tokat yakınlarındaki Kazova'da Aralık 1381'de yapılan savaşta Hacı Şadgeldi Paşa mağlup edildi

ve yakalanarak öldürüldü (Özaydın, 2001: 76). Şadgeldi Paşa'nın vefatının ardından oğlu Fahreddin Ahmed Bey Amasya Emîri oldu (Akdağ, 1979: 302). Kadı Burhâneddin Amasya'yı baskı altına almasından bunalan Amasya emirleri, 1386 yılında Osmanlı Sultanı I. Murad'a bağlılık bildirmeye karar verdiler. Atabeyzâde Hayreddin Hızır Bey'in, İlyas Bey'den olan torunları Muineddin Abdullah Bey ile kardeşi Hızır Bey de bu emirler arasında yer almaktaydı (Abdi-zâde, 2004/3:74). Murad Hüdâvendigâr, Amasya Emîri Fahreddin Ahmed'in yardım talebi üzerine, Şehzâde Bayezid'ı Amasya'ya gönderdi (İnalçık, 1992: 231-232). Şehzâde Bayezid Kasım 1386'da Amasya'ya geldi. Bu tarihten itibaren Amasya Osmanlı toprağı oldu (Abdi-zâde, 2004/3: 78).

Amasya'nın Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte Atabeyzâdeler, Osmanlı şehzâde ve sultanlarıyla birlikte hareket etmişlerdir. Yıldırım Bayezid, Kosova Savaşı'na katılmak üzere Amasya'dan ayrılırken Atabeyzâde Hayreddin Hızır Bey'in oğlu Emir Hamza Bey'de birlikte gitmiştir (Abdi-zâde, 2004/9: 108). 1389 yılında Kosova Savaşı'nda Sultan Murad Hüdâvendigâr'ın şehid olmasıyla, Osmanlı tahtına Yıldırım Bayezid geçti. Bayezid, Şehzâde Çelebi Mehmed'i Amasya'ya gönderdi. Şehzâde Çelebi Mehmed Amasya valisi olduğu sırada Atabeyzâdeler Çelebi Mehmed'in maiyeti arasında yer aldılar. 28 Temmuz 1402'de Ankara Savaşı'na Şehzâde Çelebi Mehmed Amasya Sancağı askeriyle katılmıştı (Neşri, 1949/I: 349-350). Amasya emirlerinden olup Çelebi Mehmed'in hizmetinde bulunan, Atabeyzâde Hayreddin Hızır Bey'in oğlu Hamza Bey ile diğer oğlu İlyas Bey'den olan torunları Atabeyzâde Muineddin Abdullah ve kardeşi Hızır Bey de şehzâdenin yanında savaş alanına gelmişler ve bu savaşta şehid olmuşlardır (Abdi-zâde, 2004/12:2; 2004/9: 108-159).

Ankara Savaşı'nda şehid olan Atabeyzâdelerden Muineddin Abdullah Bey'in oğulları olan Yörgüç Paşa, İlyas Bey ve Hayreddin Hızır Paşa da Çelebi Mehmed'in hizmetinde bulunmuşlar, Yörgüç Paşa Çelebi Mehmed'in lalası olmuştur. Çelebi Mehmed tahtın tek hâkimi olduktan sonra lalası Yörgüç Paşa'yı 816 (1413-1414) tarihinde Amasya Beylerbeyi olarak atamıştır (Karagül, 2017: 1128). Küçük kardeşi Atabeyzâde Hayreddin Hızır Paşa da Surre-i Hümayûn Emareti'ne atanmıştır (Abdi-zâde, 2004/3:112-113). Çelebi Mehmed'in lalası ve tahta çıktıktan sonra da Amasya Beylerbeyi olan Yörgüç Paşa, Amasya'da yetişen II. Murad'ın da lalası olmuştur. Saltanatının ilk yıllarında Düzmece Mustafa Çelebi ve Anadolu Beyleri ile uğraşmak zorunda kalan II. Murad, 1424 yılında sorunları halletmiş sükûneti sağlamıştı. Bunun üzerine merkezde olan paşaları sancakbeyi, beylerbeyi ve vali olarak görevlendirdi. II. Murad, Lalası Yörgüç Paşa'yı da Rumiye-i Suğra Valisi olarak Amasya'ya gönderdi (Akdağ, 1979:395; Neşri, 1957/II: 575; Uzunçarşılı, 2001: 396).

Yörgüç Paşa Amasya, Sivas, Tokat, Çorum ve Şark-i Karahisar sancaklarında asayişî sağlamaya çalıştı (Akdağ, 1979: 395). Amasya ve Tokat çevrelerin de eşkıyalık yaparak bölgede can ve mal emniyeti bırakmayan, Kızıl Koca Türkmenleri'ni ortadan kaldırdı (Aşıkpaşazâde, 1332: 112; Neşrî, 2011: 235-237; Şimşirgil, 2013/II: 41; Uzunçarşılı, 2001: 404). Ardından kendisine itaat etmeyen Çorum'a bağlı Osmancık yakınlarında bulunan Kocakayası Kalesi'nin beyi Haydar Bey'e, 1427 yılında boyun eğdirip teslim olmasını sağladı. Sultan II. Murad, Haydar Bey'e geçimini sağlayacak bir tımar verdi (Aşıkpaşazâde, 1332: 113-114; Neşrî, 1957/II: 601; Uzunçarşılı, 2001: 405). Taceddin Bey'in torunu Hasan Bey'e bırakılmış olan Ordu ve Çarşamba civarını 1428 yılında Hasan Bey'in elinden aldı. Sultan II. Murad, Hasan Bey'e Gümülcine Sancağı'nı verdi. Ailesini de yanına gönderdi (Aşıkpaşazâde, 1332: 115; Uzunçarşılı, 2001:405-406). Aynı tarihlerde Yörgüç Paşa'nın oğlu Hızır Bey Samsun Sancakbeyi oldu (Abdizâde, 2004/9: 160)

Yörgüç Paşa'nın başarıları üzerine kendisine vezirlik rütbesi verildi. Amasya dışında cereyan eden karışıklıkları yerinde görüp anlamak ve sorumluları cezalandırmak amacıyla 832 (M. 1428-1429) tarihinde, Amasya'dan ayrıldı. Sivas, Kayseri ve Niğde civarında dolaşarak asayişî sağladı. Yörgüç Paşa'ya kendi adına sikke bastırma izni verildiği, basılan sikkelere Yörgüç Paşa akçesi denildiği ifade edilmektedir (Abdi-zâde, 2004/3: 117).

Karakoyunlu Hükümdarı İskender Mirza, Timur'un oğlu Şahruh'la 1430'da yaptığı savaşta yenilgiye uğrayınca, Sultan II. Murad'tan sığınma izni talep etmişti. Bu isteği olumlu karşılayan Sultan II. Murad, Yörgüç Paşa'yı İskender Miza'yı misafir etmekle görevlendirdi. Kış aylarını Amasya ve Tokat civarında geçiren İskender Mirza'nın askerleri, bir süre sonra çevre köylere zarar vermeye başlayınca Yörgüç Paşa, İskender Mirza'nın Azerbaycan'a dönmesini sağlamış, bölgeyi olabilecek belalardan korumuştur (Toruk, 2005: 112). Yörgüç Paşa 1435'te Edirne muhafızlığına atandı, aynı yıl ikinci vezirliğe getirildi. Şehzâde Ahmed Şeyhî Paşa ile birlikte Amasya'ya gönderildi (Abdizâde, 2004/3: 120). Şehzâde Ahmed'in lalası ve Amasya muhafızı olan Şeyhî Paşa vefat edince, Yörgüç Paşa 1436 yılında Amasya'ya dönüp Şeyhî Paşa'nın görevini devraldı. Yörgüç Paşa, Şehzâde Ahmed'in vefatının ardından Amasya Valisi olan Şehzâde Alaaddin'in de lalası olmuştur (Abdizâde, 2004/3: 121-122). Yörgüç Paşa Zilhicce sonu 845 (M. Mayıs 1442) tarihinde vefat etti (Uzunçarşılı, 1927: 116-118).

Yörgüç Paşa'nın görevi kardeşi Hayreddin Hızır Paşa'ya verildi. Ancak 846 (M. 1442-1443) yılında Şehzâde Alaaddin'in ölümü üzerine görevden alındı. Atabeyzâde Hayreddin Hızır Paşa 1444 yılında Yörgüç Paşa'nın oğlu Hızır Bey ve diğer kardeşi İlyas Bey'in oğlu Abdül Bey'le birlikte Varna Savaşı'na katıldı. Yörgüç Paşa'nın oğlu Hızır Bey ile Abdül Bey

Varna'da şehid oldular (Uzunçarşılı, 1927: 127). Hayreddin Hızır Paşa savaşın ardından Anadolu Beylerbeyi, 851 (M. 1447-1448) yılında da dördüncü vezir oldu (Abdi-zâde, 2004/9: 161-162).

Sultan II. Murad, Şehzâde Mehmed'i Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızlarından biriyle evlendirmeye karar verdi. Dünürücü olarak Amasya'dan Yörgüç Paşa'nın kardeşi Hayreddin Hızır Paşa'nın hanımını gönderdiler. Hayreddin Hızır Paşa'nın hanımı, Süleyman Bey'in beş kızı arasından Sitti Mükrim Hatunu beğenip Edirne'ye haber gönderdi. 1449 yılı bahar aylarında gelin alayı düzenlenip Hızır Paşa'nın hanımı ve diğer beylerin hanımları, adet olan törenlerle gelini alıp Edirne'ye getirdiler (Neşri, 1957/II: 675). Sultan II. Murad nezdinde itibar kazanan Atabeyzâde Hayreddin Hızır Paşa kısa sürede üçüncü vezirliğe yükseldi. Sultan II. Murad'ın vefatının ardından 18 Şubat 1451'de Fatih Sultan Mehmed tahta çıkınca azledildi ve Amasya'ya döndü. 1453 yılında Surre-i Hümâyûn'un gönderilmesi ve dağıtılmasıyla görevlendirilip Hicaz'a gitti. Hicaz'dan dönen Atabeyzâde Hayreddin Hızır Paşa cami, medrese, imaret, çeşme, mektep ve hamamdan oluşan külliyesini tamamlamakla meşgul oldu. Şubat 1484 tarihinde vefat etti (Abdizâde, 2004/9: 161-162)

Yörgüç Paşa vefat ettiği zaman Abdi Bey, Yunus Bey, Ali Bey ve Hızır Bey olmak üzere geride dört oğul bırakmıştı. İlk eşi Safiye Hatun'dan olan diğer bir oğlu da Mustafa Bey'dir (Eldem, 1911: 537). Varna Savaşı'nda şehid olan Yörgüç Paşazâde Hızır Bey'in oğlu Süleyman Paşa Fatih Sultan Mehmed'in saltanatı zamanında, ümerâ arasında yer almış, Mayıs 1453'te İstanbul Fethi'ne Filibe Sancakbeyi olarak katılmıştır. 1456'da Silistre Sancakbeyi, 1460 yılında da Rumeli Beylerbeyi olan Süleyman Paşa, 1469'da Şehzade Bayezid'in maiyetine girerek Amasya Muhafızı olmuştur (Abdi-zâde, 2004/10: 162). Hızır Bey'in diğer oğlu Yörgüç Paşazâde Umur Bey de Amasya emirleri arasında yer almıştır. 1469 yılında Gürcistan Seferi'ne Amasya Valisi Şehzâde Bayezid'in yanında katılan Umur Bey, 1473 yılında Otlukbeli Savaşı'nda hayatını kaybetti (Abdi-zâde, 2004/7: 178). Hızır Paşazâde Mahmud Bey II. Bayezid'in Amasya'daki veziri (şehzâde-i sahip) olarak görev almıştır. Mahmud Bey, Sivas Kadısı Mevlâna Halimi Lütfullah Çelebi'nin, haksız yere azledilip Tokat'ta üç ay hapis yatmasına sebep olanlar arasında bulunması sebebiyle 1479'da idam edilmiştir (Abdi-zâde, 2004/3: 133-134).

Fatih Sultan Mehmed, 03 Mayıs 1481 tarihinde vefat edince, Amasya'dan yola çıkan II. Bayezid 22 Mayıs 1481 günü tahta çıktı (Neşri, 1957/II: 843; Şimşirgil, 2013/III: 17). Yörgüç Paşazâde Süleyman Paşa bir süre Şehzâde Ahmed'in lalası olarak Amasya'da kaldı. Aynı yıl Semendire Beylerbeyi atanıp Amasya'dan ayrılınca, Atabeyzâde Muineddin Abdullah Bey kolundan Hayreddin Hızır Paşazâde Mehmed Paşa, Şehzâde Ahmed'in lalası

olarak Amasya'ya geldi (Yediyıldız, 1993: 1625). Yörgüç Paşa'nın Abdi Bey'den olan torunu diğer Süleyman Bey de Balıkesir Sancakbeyi olarak atandı (Abdi-zâde, 2004/8: 193; 2004/10, 163). Hızır Paşazâde Mehmed Paşa Amasya'ya, Semendire'yi Yörgüç Paşazâde Süleyman Bey'e devrederek gelmiştir (Uzunçarşılı, 1927: 127). Hızır Paşazâde Mehmed Paşa 1482'de Davud Paşa'nın yerine Rumeli Beylerbeyi olmuş, bir yıl sonra da vezirler arasında yerini almıştır (Eldem, 1911: 539; Uzunçarşılı, 1927: 127).

II. Bayezid devrinde ilk kez Memlûk Osmanlı çatışması ortaya çıkmıştır. İlk Osmanlı-Memlûk savaşlarında Atabeyzâdeler'den Vezir Mehmed Paşa ile Yörgüç Paşazâde Oruç Bey yer almışlardır. 17 Ağustos 1488 tarihinde cereyan eden Ağaçayırı Savaşı'nda Yörgüç Paşa'nın Yunus Bey'den olma torunu Oruç Beyş ehid olmuştur (Abdi-zâde, 2004/7: 171; Şimşirgil, 2013/III: 50). Vezir Hızır Paşazâde Mehmed Paşa 1490'dan, vefat ettiği 1498 tarihine kadar Şehzâde Ahmed'in lalası olarak görev yapmıştır (Uzunçarşılı, 1927: 127).

II. Bayezid devrinin önemli olaylarından biri de Safevi Şahı İsmail'in dâî ve halife adı verilen propagandacılarının kışkırtmasıyla ortaya çıkan Amasya, Tokat, Çorum ve Sivas dolaylarında etkili olan ayaklanmalar olmuştur (Akdağ, 1995: 116-117). Şehzâde Ahmed'in tehlikenin büyüklüğünü kavrayamamış olması sebebiyle, Yörgüç Paşa torunlarından Enis Bey, İshak Bey, İskender Bey ve Üveys Bey Amasya'dan ayrılıp Şehzâde Selim'in yanına Trabzon'a gitmişlerdir. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Amasya, Tokat, Çorum, Yozgat ve Sivas çevrelerinde Varaylı Zünnun Halife, çevresine toplanan 40.000 kişiyle birlikte kasaba ve şehirleri yakıp yıkmaktaydı. 1512 yılında Amasya'yı işgal eden Zünnun, Yahşi Beyzâde Ahmed Bey'in önderliğinde Yörgüç Paşazâde Enis Bey, Samsun Sancakbeyi Yörgüç paşazâde Mehmed Bey ve diğer Amasya Beylerinin gayretleriyle Amasya'dan atılmıştır (Abdi-zâde, 2004/3: 155).

Yavuz Sultan Selim 24 Nisan 1512 tarihinde tahta çıktıktan sonra, Yörgüç Paşazâde İskender Bey Niğde Sancakbeyi, Üveys Bey Kayseri Sancakbeyi, İshak Bey Trabzon Sancakbeyi oldular. Enis Bey ise Amasya'da Mirliva olarak görev aldı. Yörgüç Paşa'nın Ali Bey'den olan torunlarının dördü de 23 Ağustos 1514'te Çaldıran Savaşı'nda şehid olmuşlardır (Abdi-zâde, 2004/7:34-178). Rum Eyâleti'ni harabeye çeviren Zünnun ve taraftarlarını Yörgüç Paşazâde İskender Bey'in oğlu Karaman Beylerbeyi Hürrem Paşa, 20 Ağustos 1526'da Kayseri yakınlarında Kurşunlu Boğazi'nde engellemeye çalışmış ancak başarılı olamayıp hayatını kaybetmiştir. Tokat yakınlarında Kazova'da sıkıştırılan Zünnun taraftarlarını 1527 yılında, Sivas Beylerbeyi Hüseyin Paşa ile Diyarbakır Beylerbeyi Hüsrev Paşa kuvvetleri ortadan kaldırmıştır (Abdi-zâde, 2004/3: 167-170).

Yörgüç Paşazâde İskender Bey'in diğer oğlu Ahmed Bey, sancakbeyi (Çorum) ve beylerbeyliği (Trabzon) görevlerinde bulunmuş, 1544 yılında Şehzâde Mustafa'nın maiyetinde Amasya Muhafızı olarak görev almıştır. Sivas Beylerbeyi olduktan sonra 1552 tarihinde vefat etmiştir (Abdi-zâde, 2004/6: 204).

Celâli İsyânlarının Amasya, Tokat, Karahisar-ı Şarkî ve Yeşilirmak yöresini yangın yeri haline getirdiği XVII. yüzyıl başında, Hızır Paşazâde Mehmed Paşa'nın torunlarından Ali Bey, Amasya'da Alaybeyi olarak görevliydi. Celâlî şeflerinden Yıldızlı İbrahim 1606 yılına Amasya Beyi olduğuna dair bir ferman göstererek, Amasya'ya yerleşmişti. Birkaç ay, civarın vergilerini toplayan Yıldızlı İbrahim, başka bir fermanla Sivas Beylerbeyi olarak atandığını iddia etmiş, yapılan soruşturmalar neticesinde yalan söylediği anlaşılmıştı. Bu arada Amasya Sancakbeyliği 'ne terfi eden Hızır Paşazâde Ali Bey, Yıldızlı İbrahim'i ortadan kaldırarak Amasya'yı bir beladan korumuştur (Abdi-zâde, 2004/3: 214-217).

Atabeyzâde ailesinin fertleri hemen her dönemde devlet kademelerinde önemli görevler üstlenmişlerdir. Ancak silsile takibinde hata yapma ihtimalinin yüksek olması sebebiyle bu tarihten sonra adı geçen aile mensuplarından bahsedilememiştir.

3. ATABEYZÂDELER'İN AMASYA'NIN SOSYAL HAYATINDAKİ YERİ

Atabeyzâdeler, Amasya'nın siyasi hayatında yer aldıkları gibi sosyal hayatına da etki etmişlerdir. Amasya ve yakın illerde dinî ve sosyal yapılar inşa ettirerek, şehrin İslâmi ve kültürel dokusunun oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Amasya'da Atabeyzâdeler tarafından inşa edilen câmiler, medreseler, imaretler, han, hamam, bedesten, çeşmeler ve türbeler, inşa edildikleri mahallin gelişimini sağlamışlardır. Atabey Nasıreddin Ahmed tarafından yaptırılan Atabey Medresesi ailenin ilk imar faaliyeti olmuştur.

Atabeyzâde Hayreddin Hızır Bey'in kolundan, Muineddin Abdullah Bey'in oğlu Yörgüç Paşa, Gökmedrese Mahallesi'nde, aynı çatı altında cami, medrese ve türbe ile karşısında yer alan imaret ve güneybatısında inşa edilen hamamdan oluşan bir külliye inşa ettirmiştir. Külliyenin çevresine evler yapılmış, bir süre sonra Gökmedrese Mahallesi'nin kuzeyi, Yörgüç Paşa Mahallesi adını almıştır (Urak, 1994: 270). Kardeşi Atabeyzâde Hayreddin Hızır Paşa da Ok Meydanı'nın kuzeyinde, Şeyh Cuî Bağlarının doğusunda, Kırklar Dağı'nın güney eteklerindeki boş bir alana cami, medrese, hamam, mektep ve çeşmeden oluşan bir külliye inşa ettirmiştir (Gürbüz, 1993: 64). Külliyenin çevresine konaklar, evler yapılmış, bağlar ve bahçeler düzenlenmiştir. İskân edilen külliye ve çevresine, 1466 yılında itibaren Hızır Paşa Mahallesi denilmiştir (Abdi-zâde, 2004/9:161-162).

Hızır Paşazâde Mehmed Paşa'nın, Doğrakiye Mahallesi'nde inşa ettirdiği cami, imaret, medrese ve türbeden oluşan külliyesinin çevresi de gelişerek yeni bir mahalle

oluşmuştur. Bu mahalleye Mehmed Paşa Mahallesi adı verilmiştir (Gürbüz, 1993: 66). Şimdi Atabeyzâde ailesi tarafından Amasya merkez ve kazalarında sosyal ve dinî amaçlı inşa edilen medrese, câmi, zaviye imaret ve hamam gibi yapıların değerlendirmesini yapalım.

3.1. Atabey Medresesi

Atabey Medresesi XIV. yüzyılın ilk yarısında İlhanlılar Dönemi'ne aittir. Uzun Mustafa Mahallesi'nde Sığır Pazarı'nda dere kenarında inşa edilmiştir. Günümüzdeki yeri Dere Mahallesi'nde Taceddin Altunbaş Türbesi'nin güneyinde, Burma Minare Câmi'i'nin kuzeydoğusunda olmalıdır. Medresenin bânîsi II. Mesud'un ve şehzâdesi Taceddin Altunbaş'ın atabeyi olan Nasireddin Ahmed Atabey'dir. Kitabesi bulunmayan medresenin inşa tarihi belli değildir. Vakıfları 727 (M. 1327) yılında düzenlenmiştir (Gürbüz, 1993: 226). Medresenin, XX. yüzyıl başında kuzeyinde görülen temel kalıntılarından, taş malzemeyle inşa edilmiş sağlam bir yapı olduğu belirtilmektedir (Abdi-zâde, 2004/1: 151). Zaman içinde şiddetli depremler sonucunda tahrip olan medrese, vakıf gelirleri sayesinde tamir edilmiştir. 1256 (M. 1840) tarihli, vakıfların listelendiği Evkâf Defteri'nde adı geçmektedir (Kuzucular, 1994: 40).

Beş odası, bir dershanesi ve ortasında bahçesi bulunan medresenin, 1294 (M. 1877) tarihinde yıkıldığı, arsası üzerine demirci dükkânları yapıldığı belirtilmesine rağmen, sâlnâmelerde 1317-1321 (M. 1900-1904) yıllarında medresede okuyan öğrenci sayıları verilmektedir. Bu durum, medresenin 1904 yılında faaliyette olduğunu göstermektedir. Atabey Medresesi'nin Evkâf Defteri'nden, Argoma Nahiyesi'ne (Suluova) bağlı Atabey, Yeniköy ve Hacı Bayramlı köylerinin malikâne gelirleri, Akdağ Nahiyesi'ne bağlı Divanluca Köyü'nün malikâne geliri ile Geldiklan Nahiyesi'ne (Doğantepe) bağlı Atabey Köyü'nün malikâne gelirinin vakfedildiği anlaşılmaktadır. Malikâne geliri 1520 tahririnde 10.973 akçeyken, 1576 tahririnde 19.927 akçeye yükselmiştir (Gürbüz, 1993: 226). Medresede 1317 (M. 1899-1900) yılında 16 öğrenci, (Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1317: 1259), 1321 (M. 1903-1904) yılında ise 10 öğrenci okumaktadır (Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, 1321: 551). Medrese günümüzde mevcut değildir.

3.2. Yörgüç Paşa'nın Amasya'da İnşa Ettirdiği Dinî ve Sosyal Yapılar

Yörgüç Paşa, Amasya ve civarında dinî ve sosyal yapılar inşa ettirmiş vakıflar kurarak arazi ve emlak bağışlamıştır. Amasya merkezinde cami, medrese ve imaret inşa ettirmiştir (Başar, 2013: 567; Toruk, 2005: 105-133).

Atabeyzâdeler'den Hayreddin Hızır Beyin torunu Muineddin Abdullah Bey kolundan gelen Yörgüç Paşa, Amasya Gökmedrese Mahallesi'nde Yeşilırmak kenarında câmi, türbe,

medrese, imaret ve hamamdan oluşan bir külliye inşa ettirmiştir (Eldem, 1911: 537; Mustafa Vazıh, 2014: 68).

Fotoğraf 1. Yörgüç Paşa Câmii Avludan Kuzey Cephenin Görünümü

Câmi üzerindeki üç satırlık sülüs hatlı mermer kitabeden, Muharrem 834 (M. Eylül 1430) tarihinde tamamlanan külliye'nin Yörgüç Paşa bin Abdullah Atabeki tarafından inşa edildiği anlaşılmaktadır (Eldem, 1911: 531; Olcay, 2014: 145; Uzunçarşılı, 1927: 117). Vakfiyesi 03 Rebiülevvel 840 (M. 15 Eylül 1436) tarihinde düzenlenmiştir (Urak, 1994: 270). Külliye'nin bulunduğu yer daha sonra Yörgüç Paşa Mahallesi adıyla anılmıştır. Günümüzde Hacılar Mahallesi Meydanı Yörgüç Paşa Sokak üzerinde bulunmaktadır. Yapının batısında Amasya Sosyal Bilimler Lisesi, doğusunda ise Amasya Park AVM yer almaktadır. Han, hamam imaret ve medresenin sonradan yapılan ahşap bölümleri günümüzde mevcut değildir.

3.2.1. Amasya Yörgüç Paşa Câmii

Zaviyeli, çok işlevli veya ters T plânlı camiler grubuna giren yapı, duvarlarla çevrilidir. Son cemaat yeri bulunmayan caminin kuzey cephesinin ortasında eyvan şeklinde bir giriş vardır. Cephenin batı kanadında türbe yer almaktadır.

Fotoğraf 2. Yörgüç Paşa Câmii, Kuzeybatı Köşesindeki Türbenin Görünümü

Fotoğraf 3. Yörgüç Paşa, Oğlu Yunus Bey ve Kızı Hündî Hatun'a Ait Sandukalar

Türbede dört adet mermer sanduka görülmektedir. Sandukalardan duvar dibinde olan en arkadaki (güneydeki) 845 yılı Zilhicce ayının sonlarında (M. Mayıs 1442) vefat eden Yörgüç Paşa'ya aittir. Onun önündeki sanduka ise Rebiülevvel 844 (M. Ağustos 1440) tarihinde vefat eden oğlu Yunus Beyin sandukasıdır. Yunus Bey'in sandukasının önünde bulunan, Yörgüç Paşa'nın Rebiülevvel 846 (M. Temmuz 1442) tarihinde vefat eden kızı Hündî Hatun'un sandukasıdır. Küçük olan sanduka ise Şaban 825 (M. Ağustos 1422) tarihinde vefat eden diğer kızı Sittî Hatun'a aittir (Olçay, 2014: 142-144; Uruk, 1994: 272). Girişin doğusunda, medresenin dershanesi olduğu tahmin edilen bir mekân bulunmaktadır.

Caminin içine girdiğimizde bir ön mekânla (sofa) karşılaşılır. Ön mekânın arkasında harîm, iki yanında ise birer oda yer almaktadır. Odalarda ocak ve niş bulunması, zaviyeli camilerin işlevlerine uygun olarak gelen misafirlerin kalabileceği odalar olabileceğini göstermektedir (Kuzucular, 1994: 58)

3.2.2. Yörgüç Paşa Medresesi

Câmi içindeki ve önündeki birkaç taş odanın medrese olarak hizmet verdiği düşünülmektedir (Baltacı, 2005: 740). Zamanla öğrenci sayısı artmış, odalar yetersiz kalmıştır. Medresenin mütevellisi YörgüçPaşazâde Mustafa Bey 1044 (M. 1634-1635) yılında caminin doğu tarafına ahşaptan on iki oda daha ilave ettirmiştir. Ahşap ilaveler 1281 (M. 1864-1865) tarihinde kullanılamaz hâle gelip yıkılmıştır (Abdi-zâde, 1986: 254). Câmi, imaret ve medrese olarak kaydedilen yapının çok işlevli yapılar arasında olduğu anlaşılmaktadır. 929 (M. 1523) tarihli 387 numaralı tapu tahrir defterinde medrese olarak kaydedilmesi, 1001 (M. 1592-1593) tarihli Evkâf Defteri'nde de cemaat-i medrese başlığı altında görevlerin sıralanması, yapının medrese işlevi de gördüğünü göstermektedir (Kuzucular, 1994: 58).

870 (M. 1464-1465) tarihli bir vakfiyede, Yörgüç Paşa Medresesi ve câmiine sarf edilmek üzere, kardeşi Hayreddin Hızır Paşa tarafından arazi ve emlak vakfedildiği görülmektedir (Uzunçarşılı, 1927: 119). Vakfiyesi ve XVI. yüzyıldaki Vakıf Defteri'ne göre, Simre-i Lâdik, Kedeğra ve Gümüş Kazaları ile Argoma, Geldiklan, Yavaş ve Gaziler Ovacığı Nahiyelerinde toplam 43 köy ile 5 mezrânın malikâne gelirleri vakfedilmiştir. Ayrıca Amasya ve çevresinde bağ ve bahçeler, Amasya'da iki menzil ve bir han ile 14 dükkân, Tokat'ta bir hamam ve han, İskilip'te de bir hamam külliyesinin vakıflarıdır. 1520 tarihli tahrir defterinde vakfedilen malikâne gelirlerinin 51.712 akçe olduğu, 1576 tahririnde 101.876 akçeye yükseldiği görülmektedir. Külliyesinin vakfiyesi evlâdlık vakfiye olarak düzenlenmiştir. Vakfiyede mütevellilik görevinin, Yörgüç Paşa'nın soyundan gelenler tarafından yapılması şart koşulmuş, Vakıf gelirlerinin 1/5'i mütevelliyeye tahsis edilmiştir (Gürbüz, 1993: 203-204).

3.3. Yörgüç Paşa'nın Amasya Dışında İnşa Ettirdiği Dinî ve Sosyal Yapılar

Gümüşhacıköy'de 833 (M. 1429-1430) yılında Yörgüç Paşa tarafından, mahalleye adını veren bir câmi yaptırılmıştır (Şahin, 2017: 1437). Ahşap malzemeyle inşa edilen cami, 1560-1561 yılında Rüstem Paşa tarafından yenilenmiştir. Taş ve tuğla malzemedeki kargir olarak yenilenen câmi Yörgüç Rüstem Paşa Câmiî adıyla anılmaktadır. Halen ayakta olan caminin vakfiyesi ve Evkâf Defteri'ne göre, yıllık geliri 10.000 akçe olan bir hamam vakfedildiğine göre Gümüşhacıköy'de bir de hamam inşa edildiği anlaşılmaktadır (Gürbüz, 1993: 217).

Yörgüç Paşa, eski adı Kedeğra olan Vezirköprü İlçesi yakınlarındaki Köprü Köyü'nde

bir cami inşa ettirmiştir. Caminin inşa tarihi belli değildir. Ancak vakfiyesi 834 (M. 1431) yılında düzenlendiğine göre bu tarihte veya yakın bir tarihte inşa edilmiş olmalıdır. 929 (M. 1523) tarihli Tapu Tahrir Defteri'nde Kedeğra Kazası'nda 8 köyün malikâne gelirlerinin tamamı, Gidür ve Acıkonak köylerinin hisselerinin yarısı ve İyi Köyü hisselerinin ¼'ü ile Simre-i Lâdik Kazası'na bağlı Aydoğdu Köyü'nün malikâne geliri ile Kocakayası Nahiyesi'nde Yenice Köyü'nün malikâne gelirlerinin vakfedildiği görülmektedir. Köprü Köyü'nün, günümüzde Orta Câmii denilen Yörgüç Paşa Câmii'nin civarı olduğu tahmin edilmektedir (Gürbüz, 1993: 218; Toruk, 2005: 115)

Yörgüç Paşa'nın Kavak'ta ve Havza'da da birer câmi inşa ettirdiği bilinmektedir. Her iki câminin de inşa tarihleri belli değildir. Yörgüç Paşa'nın Amasya'da inşa ettirdiği külliyesi için gelirini vakfettiği hamamlar vardır. Bu hamamlardan biri Tokat merkezinde İvaz Paşa Mahallesi'nde Sulu Sokak'ta yer almaktadır. Gurre-i Şevval 838 (M. Mayıs 1435) tarihinde inşa edildiği kitabesinde anlaşılmaktadır. Diğer bir hamam ise İskilip'te inşa edilmiştir. Hamamın inşa tarihi belli değildir. Vakfiyede geçtiğine göre; vakfiye tarihi olan 03 Rebiülevvel 840 (M. 15 Eylül 1436) tarihinde önce inşa edilmiş olmaları gerekmektedir (Toruk, 2005: 105-133). Gümüşhacıköy, Vezirköprü ve Kavak'taki câmilerle Tokat'taki hamam günümüze ulaşmıştır (Başar, 2013: C 43, 567).

3.4. Hızır Paşa'nın İnşa Ettirdiği Dinî ve Sosyal Yapılar

Atabeyzâdeler'den Hayreddin Hızır Bey'in torunu Muineddin Abdullah Bey'in kolundan gelen Hayreddin Hızır Paşa, 870 (M. 1465-1466) tarihinde Cami, hamam, mektep, şadırvan çeşme ve medreseden oluşan küçük çaplı bir külliye inşa ettirmiştir. Külliye, Hızır Paşa Mahallesi'nde Malazgirt Caddesi'nin güneyinde Kumru Sokak'ta bulunmaktadır. Câmi, çeşme ve şadırvan değişikliğe uğramış olmakla birlikte hâlen kullanılmaktadır. Hamam varlığını sürdürse de kullanılamaz hâldedir. Medrese ve mektep günümüzde mevcut değildir. Hızır Paşa ayrıca Şamiçe Mahallesi'nde bir de tekke(zaviye) inşa ettirmiştir.

3.4.1. Hızır Paşa Medresesi

Cami, hamam, mektep, şadırvan ve medreseden oluşan külliyenin bir parçasıdır. Medrese caminin kuzey ve doğu taraflarını çevreleyen sekiz küçük hücreden oluşmaktadır. Hücrelerin önünde güneşten ve yağmurdan koruyan çıkmalar bulunmaktaydı (Abdi-zâde, 1986: 230). Medresenin vakfiyesi, 22 Rebiülevvel 870 (M. 12 Kasım 1465) tarihinde düzenlenmiştir (Uruk, 1994: 286).

Vakfiyesi ve Evkâf Defteri'ne göre Lâdik, Simre-i Lâdik ve Kedeğra Kazalarında 15 köy ve 1 mezrâ, Argoma ve Geldiklan Nahiyelerinde ise 12 köy ve 2 mezrânın malikâne gelirleri ile medresenin yanındaki hamamın gelirinin vakfedildiği anlaşılmaktadır. Evlâdlık

vakıf olarak düzenlenen vakfiye şartlarına göre, mütevelliyeye gelirin 1/5'i tahsis edilmiştir. Müderrise günlük 15 akçe ve yılda 20 müd buğday ile 10 müd arpa, medresede öğrenim gören sekiz öğrencinin her birine ise günde bir akçe verilmesi yazılıdır. Câbi ve nazıra günde 2'şer akçe ile yılda 6 müd buğday ve arpa verilmesi kayıtlıdır. İmama günde bir akçe ve yılda 3 müd buğday, öğrenciler arasından seçilecek olan müezzine yılda 3 müd buğday, ferraşa günde bir akçe, aşçıya günde bir akçe ve yılda 3 müd buğday, üç cüzhana günde 2'şer akçe, üç devirhana da günde birer akçe tayin edilmiştir (Gürbüz, 1993: 228).

3.4.2. Hızır Paşa Câmii

Eğimli bir alana inşa edilen caminin kuzeyi yamaca yaslanmakta, cami ile avlunun kuzey duvarı istinad duvarı vazifesi görmektedir. Genel olarak uygulanan plân şemalarında cami girişi kuzeyde olur. Ancak topografyanın izin verdiği ölçüde hazırlanan plân doğrultusunda cami girişi doğu cephesine yapılmıştır. Avlusu da doğuda bulunmaktadır. Arazi eğiminin güney yönünde devam etmesi sebebiyle avluya giriş için birkaç basamaklı merdivenler kullanılmaktadır. Avluda şadırvan yer alır.

Hızır Paşa Câmii çok işlevli yapılar grubuna girmektedir. Ancak plânı simetrik değildir. Doğudaki giriş bir odaya açılır, buradan ana ibadet mekânına (harim) geçilir. Giriş odası geniş açıklıklı bir kemerle harime bağlanmaktadır. Batıda kalan oda ise bir kapıyla geçilen ayrı bir bölüm olarak tasarlanmıştır. Mihrabın bulunduğu kısım güney yönünde dışa taşkındır. Çok işlevli yapıların genel özelliği olan ters T plânına uygundur. Caminin güneybatısında iki lâhit bulunan hazire bölümü yer alır (Oltulu, 2006: 82).

3.4.3. Hızır Paşa Hamamı

Külliyeyi oluşturan birimlerden biri de hamamdır. Caminin batısında bulunan hamam güney kuzey doğrultuludur. Güneyde yer alan giriş kapısı soyunmalık bölümüne açılır. Buradan bir kapıyla geçilen ılık bölüme ile yan yana konumlanmış iki halvetten oluşan küçük bir hamamdır. Batısında külhan yer alır (Oltulu, 2006: 94).

3.4.4. Hızır Paşa Zaviyesi

Zaviye, hankâh ve imaret terimleriyle eş anlamlı kullanılan bir kelimedir. Belli bir tarikata mensup şeyh ve dervişlerin kaldığı, gelip geçenlerin ve yolda kalanların kısa bir süre misafir edildiği mekân/mekân gruplarını ifade eder. Yüzyıllar içinde anlam ve işlev bakımından değişiklik görülmektedir (Ocak, 1978: 248).

Hızır Paşa Zaviyesi, Halveti Tekkesi olmak üzere 1464 yılında Şamiçe Mahallesi'nde inşa edilmiştir. Geldiklan Nahiyesi'ne bağlı Pirkan ve Mahmudlu köyleri vakıf olarak kaydedilmiştir. 1520 tahririne göre 1533 akçe, 1576 tahririne göre ise 4536 akçe olan yarı malikâne hisseleri vakıftır (Gürbüz, 1993: 247).

3.5. Mehmed Paşa'nın İnşa Ettirdiği Dinî ve Sosyal Yapılar

Atabeyzâdeler'den Muinneddin Abdullah Bey kolundan Hayreddin Hızır Paşa'nın oğlu Hızır Paşazâde Mehmed Paşa, Muharrem 891 (M. Ocak 1486) yılında câmi, medrese, imaret ve müştemilâttan oluşan küçük ölçekli bir külliye inşa ettirmiştir. Yan yana iki bahçe içinde yer alan yapılardan, çok işlevli câmi mevcuttur. İmaret ile bahçe içinde bulunduğu ifade edilen medrese hücreleri ve bitişik yan bahçede yer alan ahırlar, tuvaletler ve diğer müştemilat günümüze ulaşamamıştır. Mehmet Paşa Mahallesi'nde bulunan yapının batısında Mehmet Paşa Caddesi, doğusunda Habibi Sokak, güneyinde ise Mustafa Bey Hamamı bulunmaktadır (Urak, 1993: 327; Uzunçarşılı, 1927: 127).

3.5.1. Mehmed Paşa Câmii

Külliyenin merkezinde bulunan Mehmed Paşa Câmii, zaviyeli câmiler grubuna giren simetrik plânlı muntazam bir camidir. Kuzey cephesinde altı bölümlü son cemaat yeri bulunmaktadır. Girişin iki yanında simetrik ikişer oda yer alır. Harim dışı taşkın tutularak ters T plâni uygulanmıştır. Yapının doğu ucunda türbe yer almaktadır (Urak, 1994: 317). Türbede Hızır Paşa'nın mezarı bulunmaktadır. Bahçedeki hazîrede ise Mehmed Paşa'nın mezarı vardır (Uzunçarşılı, 1927: 127).

Fotoğraf 4. Mehmed Paşa Câmii, Kuzey Cepheden Görünümü

3.5.2. Mehmed Paşa Medresesi

929 (M. 1523) tarihli 387 numaralı Tapu Tahrir Defteri'ndeki kayıtlardan, câmi içinde yan mekânların medrese olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Kuzucular, 1994: 62). Medresenin bahçenin kuzey tarafında bulunan mekânlardan oluştuğu da ileri sürülmektedir. Burada bulunan on hücrenin her birinde birer öğrenci kaldığı ve günlük 2 dirhem harçlık aldıkları ifade edilmektedir (Abdi-zâde, 2004/1: 169; Yediyıldız, 1993: 1626). Vakfiyesi evlâdlık vakıf olarak düzenlenmiştir. Vakfın idaresi ölünceye kadar kendisinde, ölümünden sonra ise çocuklarına bırakılmıştır. Mütevelliyeye vakıf gelirlerinin 1/5'i tahsis edilmiştir. Vakıf gelirleri 1520 tahririnde 9.498 akçe, 1576 tahririnde 12.548 akçeye yükselmiştir (Gürbüz, 1993: 206). Medresede 1262 (M. 1845-1846) tarihinde 24 öğrenci (Gür ve Kahrman, 2012: 54-55), 1321 (M. 1903) yılında ise 20 öğrenci okumaktaydı (Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye 1321: 550-551).

3.5.3. Mehmed Paşa İmaret

Mehmed Paşa, câmi ve medreseyle birlikte büyük bahçeye matbah (mutfak), mahbez (ekmeklik) ve mahzen de yaptırmıştır. Burada fakirler, ulemâ, öğrenciler ve misafirler için her gün yemek hazırlanır, herkese ücretsiz olarak yemek verilirdi. Mehmed Paşa Külliyesi'nin 896 (M. 1491) yılında düzenlenen vakfiyesinde görevlilerin adları, görevleri ve alacakları ücretler belirtilmiştir. Ücretler Sultan II. Bayezid Dönemi parasıyla gümüş dirhem olarak yazılmıştır (Yediyıldız, 1993: 1626).

Câmi imamı 4, hatip 5, müezzin ise 2 gümüş dirhem alıyordu. Her sabah câmide birer cüz Kur'an okuyan cüzhanlara birer dirhem verilmekteydi. Cüzhanlar ayrıca yıllık ikişer müd buğday alıyorlardı. Cüzleri, cüzhanlara dağıtan ve toplayan mu'arrife bir dirhem verilirdi. Hafız ve devirhanlar yıllık sekizer müd buğday alırlardı. Misafirlere yer gösteren, yataklarını hazırlayan, temizlik yapan ferraşın yevmiyesi 2 dirhemdi. Ekmek yapan habbaz ve yardımcısı ile yemek yapan tabbah (aşçı) ve yardımcısı 3'er dirhem yevmiye ile yıllık 2 müd buğday alırlardı. (Yediyıldız, 1993: 1627).

Vakfiyenin işlerini idare eden imaret şeyhine 5 dirhem yardımcısına ise 2 dirhem yevmiye tahsis edilmişti. Külliyenin masraflarının karşılanması maksadıyla Amasya, Ordu, Bafra, Tosya, Çorum, Mecidözü, Tokat, Reşadiye, Mesudiye, Samsun ve Giresun'daki köy ve mevrânların malikâne gelirleri vakfedilmişti. Toplam 93 köy ve mevrânın geliri vakfedilmiş, bunlardan 40 köyün geliri 1520 yılında 9525 akçe, 1613 yılında ise 40.883 akçe olarak hesaplanmıştır. Tamamı kaydedilmiş olsa iki katı yıllık geliri olacağı görülmektedir. Ayrıca Niksar'da 2 hamam, Samsun'da bir han, bir hamam ve 2 değirmenin yarı hisseleri, Tokat'ta 4 değirmen ve bir hamamın tamamı ile 33 dükkânın yarı hissesi, Amasya'da 4 değirmen,

Tosya'da kendi adıyla anılan bedesten ve bedesteni çevreleyen dükkânların tamamı vakfin gelir kaynakları arasında kaydedilmiştir (Yediyıldız, 1993: 1629).

3.6. Yörgüç Paşazâde Mustafa Bey Hamamı

Yörgüç Paşa'nın Safiye Hatun'dan olan oğlu Mustafa Bey tarafından inşa edilen hamamın inşa tarihi belli değildir ancak 840 (M. 1436-1437) tarihli vakfiyesi bulunduğu göre aynı tarihte veya bir süre önce inşa edilmiş olmalıdır (Yediyıldız, 1993: 1625). Hamam günümüzde Pirinçi Mahallesi'nde Yeşilirmak kıyısında Mehmet Paşa Caddesi ile Habibi Sokak'ın birleştiği köşede bulunmaktadır.

4. SONUÇ

Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasî ve askerî otoritesini kaybettiği XIII. yüzyıl sonları ile XIV. yüzyıl başında, kendilerini Selçuklu Devleti'nin varisi olarak kabul eden beyler, hâkim oldukları bölgelerde bağımsız davranmaya başlamışlardır. İlhanlı hâkimiyetinden sonra Amasya, meydana gelen hâkimiyet mücadelesinde Eretna Devleti, Candaroğulları, Karamanoğulları ve Kadı Burhaneddin Devleti'nin ele geçirmek istediği önemli bir merkez olmuştur. Bu mücadeleler sürerken Amasyalılar isabetli bir karar vererek, Osmanlı Sultanı Murad Hüdavedigâr'a tâbi olmak istediklerini bildirmişlerdir. Şehzâde Bayezid'in Amasya'ya gelmesiyle birlikte, Amasya Osmanlı toprağı olmuştur. Amasyalılar, Ankara Savaşı'ndan sonra yaşanan buhranlı dönemde dâhi, Osmanlı Devleti'nin toparlanmasında önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Osmanlı Sultanları zor zamanlarında yanlarında olan Amasyalılar'a vefalı davranmışlar, önemli devlet görevlerine atayarak hizmetlerinden yararlanmışlardır. Şehzâdelerin devlet yönetimine hazırlanmaları vazifesini de yine Amasya ümerasına vermişlerdir. Bu aşamalarda Osmanlı şehzâde ve sultanlarının yanında her zaman bir Atabeyzâde bulunmuştur. Atabeyzâdeler Çelebi Mehmed'ten itibaren Amasya'da yetişen şehzâdelerin lalası olmuşlar veya maiyetinde bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin kaderini etkileyen hemen her savaşta yer almışlardır. Atabeyzâdeler'den Yörgüç Paşa'nın babası Muineddin Abdullah Bey ile amcası Hızır Bey ve büyükbabası İlyas Bey'in kardeşi Hamza Bey Ankara Savaşı'nda, Yörgüç Paşa'nın kardeşi İlyas Bey ise Ankara Savaşı'nın ardından başlayan taht mücadelesi sırasında şehid olmuştur. Yörgüç Paşa'nın oğlu Hızır Bey ile kardeşi İlyas Bey'in oğlu Abdül Bey de Varna Savaşı'nda şehid olmuşlardır. Yörgüç Paşa'nın Hızır Bey'den torunu Umur Bey Otlukbeli Savaşı'nda, Yunus Bey'den olan torunu Oruç Bey ise Ağa Çayırı Savaşı'nda hayatlarını kaybetmişlerdir. Çaldıran Savaşı'nda da Yörgüç Paşa'nın üçüncü kuşaktan torunu Abdullah Bey'in dört oğlu İskender Bey, Enis Bey, Üveys Bey ve İshak Beyler hayatlarını kaybetmişlerdir. Çaldıran'da

hayatını kaybeden İskender Bey'in oğullarından, Karaman Beylerbeyi Hürrem Paşa ise Celâlîler'le mücadele ederken şehid olmuştur.

XIV. yüzyılda Nasıreddin Ahmed Atabey'in devlet idaresinde yer almasıyla tarih sahnesinde görülen Atabeyzâdeler, Osmanlı tahtına çıkan şehzâdelerden Çelebi Mehmed, II. Murad ve II. Bayezid'in lalası olmanın yanı sıra devletin üst düzey idarî kademelerinde de görev almışlardır. Bu görevlerinin karşılığında Sultanlar tarafından kendilerine araziler temlik (mülk olarak verme) edilmiştir. Ayrıca satın alma yoluyla da pek çok arazi ve emlak sahibi olmuşlardır. Elde ettikleri kazancı dinî ve sosyal kurumlar inşa ederek hayır hasenât sahibi olmuşlar, aynı zamanda da vakıflar kurarak evlâdlarının ve soyundan gelecek olanların geçimini garanti altına almışlardır.

Atabeyzâdeler ailesinden dört kişi vezir, vâli/sancakbeyi, beylerbeyi, bir kişi Amasya Alaybeyi, bir kişi mirliva olarak Amasya yönetiminde görev almışlardır. Atabeyzâdeler'den dokuz kişi ise çeşitli illerde sancakbeyi ve beylerbeyi olarak görev yapmışlardır. Bunların dışında Nasıreddin Ahmed Atabey'in soyundan gelenler arasında siyasî ve askerî rolü olmadığı için tanınmayanlar, müteveli sıfatıyla, XX. yüzyıl başına kadar atalarının vakıflarının idare etmişlerdir.

Atabeyzâdeler ailesi Amasya merkezinde üç câmi, üç medrese, üç imaret, üç hamam, bir zaviye ve bir mektep inşa ettirerek, Amasya'nın sosyal hayatına katkı sağladıkları gibi inşa ettikleri yapılar ve kurdukları vakıflar sayesinde Amasya'nın imarına katkıda bulunup şehir dokusunun oluşmasına etki etmişlerdir. Dinî yapılar mahallenin sosyal yaşamının çekirdeğini oluştururken, imaretler sayesinde de fakir fukaranın, yolda kalanların, öğrencilerin ve zaman zaman dara düşenlerin karınlarının doymasını sağlamışlardır. Medreseler Amasya'nın kültür hayatını şekillendirecek olan gençlerin yetişmesine hizmet etmiştir. Bu eğitim öğretim kurumlarında öğrencilerin barınma ve beslenmeleri ücretsiz karşılanmış, üstelik öğrencilere harçlık da verilmiştir.

Atabeyzâdelerden günümüzde ayakta kalan Mehmed Paşa Câmii, Hızır Paşa Câmii ve hamamı ile Yörgüç Paşa Câmii Atabeyzâdeler'in Amasya'ya bıraktıkları miras olarak kaldığı gibi günümüz insanına da amacına yönelik hizmet etmektedirler. Aynı zamanda inşa edildikleri döneme özgü mimarî özelliklerinden dolayı hem Amasya'nın tarihî şehir dokusunu çeşitlendirmekteler hem de yerli ve yabancı turistlerin uğradıkları mekânlar olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdi-zâde, H. H. (1986). *Amasya tarihi*. C 1, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları
- Abdi-zâde, H. H. (2004). *Amasya tarihi*. (Cilt 1-12), (Haz. Mesud Aydın-Güler Aydın), Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları
- Akdağ, M. (1979/1). *Türkiye'nin iktisadî ve içtimaî tarihi*. Ankara: Tekin Yayınevi
- Akdağ, M. (1979/2). *Türkiye'nin iktisadî ve içtimaî tarihi*. Ankara: Tekin Yayınevi
- Akdağ, M. (1995). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*. İstanbul: Cem Yayınevi
- Aşıkpaşazâde (1332). *Tevarih-i Ali Osman*. İstanbul. Matbaa-i Amire
- Baltacı, C. (2005). *XV-XVI. yüzyıllarda Osmanlı medreseleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- Başar, F. (2005). Mihaloğulları. *İslâm ansiklopedisi*, C 30, 25, Ankara: TDV
- Başar, F. (2013). Yörgüç Paşa. *İslâm ansiklopedisi*, C 43, 567, Ankara: TDV
- Eldem, E. H. (1911). Yörgüç paşa ve evlâdına ait birkaç kitabe. *Tarihi Osman-i Encümeni Mecmuası*. 9, 530-541, İstanbul.
- Geyikoğlu, H. (2014). Moğollar'ın Selçuklular'dan sonra Anadolu'ya hâkim olma faaliyetleri ve Karanbük Savaşı. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 95-112, Erzurum.
- Gür, F., & Kahriman, S. (2012). *Amasya Nüfus Defteri 1840*. 225-239, Ankara: Amasya Belediyesi
- Gürbüz, A. (1993). *Toprak vakıf ilişkileri çerçevesinde XVI. yüzyılda amasya sancağı* (Doktora Tezi). A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İnalçık, H. (1992). Bayezid I. *İslâm ansiklopedisi*, C 5, 231-234, Ankara: TDV
- İnalçık, H. (2009). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu üzerine araştırmalar-I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası
- Karagül, V. (2017). Geçmişten günümüze Suluova. *Uluslararası Amasya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. C 2, 1123-1147, Ankara: KIBATEK
- Kaya, A. (2013). İlhanlılar'ın Anadolu Türkmen beylerine karşı politikaları. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 293-326.
- Kuzucular, K. (1994). *Amasya kentinin fiziksel yapısının tarihsel gelişimi* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Mustafa Vazih (2014). *Amasya'nın Fetvâları ve İlk Amasya Şehir Tarihi*. (Haz. Ali Rıza Ayar-Recep Orhan Özel), Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları
- Neşri, M. (1949). *Kitab-ı Cihannümâ*. C 1, (Haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen) Ankara: TTK
- Neşri, M. (1957). *Kitab-ı Cihannümâ*. C 2, (Haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen) Ankara: TTK
- Neşri, M. (2011). *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi*. Ankara: TTK
- Ocak, Y. (1978). Zaviyeler. *Vakıflar Dergisi*, XII, 247-270.
- Olçay, O. F. (2014). *Amasya Şehri* (Sad. H. Küçük- K. Altunbaş). Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları
- Oltulu, E. (2006). *Amasya'nın anıtsal eserleri ve Hızır Paşa külliyesi restitüsyon ve koruma önerisi* (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özaydın, A. (2001) Kadı Burhâneddin. *İslâm ansiklopedisi*. C. 24, 76-77, Ankara: TDV
- Şahin, M. K. (2017). Amasya ve çevresinde Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine Ait Bazı Yapıların Tipolojik Yapıları Zzerine Gözlemler. *Uluslararası Amasya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Cilt 2, 1429-1449. Ankara: KIBATEK
- Şimşirgil, A. (2013). *Kayı II Cihan Devleti*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Şimşirgil, A. (2013). *Kayı III Haremeyn Hizmetinde*, İstanbul: Timaş Yayınları
- Toruk, F. (2005). BâniYörgüç Paşa ve imar faaliyetleri. *Vakıflar Dergisi*, 29,105-133, Ankara: VGM
- Urak, G. (1994). *Amasya'nın Türk devri şehir dokusu ve yapılarının analiz ve değerlendirilmesi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1927). *Kitabeler*. İstanbul: Millî Matbaa
- Uzunçarşılı, İ. H. (1967). Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş. *Belleten*, 31/124, 601-646, Ankara: TTK
- Uzunçarşılı, İ. H. (1968). Sivas-Kayseri ve dolaylarında Eretna Devleti. *Belleten*,32/126, 161-190, Ankara: TTK
- Uzunçarşılı, İ. H. (2001). *Osmanlı tarihi*. C 1, Ankara: TTK
- Yediyıldız, B. (1993). Hızır Paşa Oğlu Mehmed Paşa Vakfının Mahiyeti. *X. Türk Tarik Kurumu Kongresi (22-26 Eylül 1986), Kongreye Sunulan Tebliğler*, 1625-1633, Ankara: TTK
- Yüksel, H. (2007). Anadolu beyliklerinde vakıflar. *Vakıflar Dergisi*, XXX, 35-50.

Sâlnâmeler

- Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye 1317 (1899-1900), Def'a 2, 1257-1261, İstanbul: Matbaa-i âmire
- Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye 1321 (1903-1904), Def'a 6, 550-551, İstanbul: Matbaa-i Âmire
- Sâlnâme-i Vilâyet-i Sivas 1292 (1875-1876). Def'a 5, 73, Sivas: Vilâyet Matbaası

EXTENDED ABSTRACT

Atabeyzâdes, who have an important role in the political and social history of Amasya, descended from Nasıreddin Ahmed Atabey. Nasıreddin Ahmed Beg became 'Atabey' of Gazi Chelebi Tacettin Altunbaş (1312-1316) who was the the son of the last sultan of Turkish Seljuk Empire in the second reign, II. Gıyaseddin Mesud (1302-1308). . Nasıreddin Ahmed Atabey, who served as the Governor of Amasya between the years 1322-1327 during the Periods İlhanılar, was wounded and died in 1327 when Karamanoglu Yahsi Bey besieged Amasya. The descendants of Nasıreddin Ahmed Beg were referred to as Atabeyzâdeler.

Muineddin Abdullah Beg and his brother Hızır Beg, the grandsons of Nasıreddin Ahmed Atabey, endeavored to bring Amasya into the dominance of the Ottoman Empire. Atabeyzades, who were with Yıldırım Bayezid, the first Ottoman Prince who came to Amasya in November 1386, have served for the Ottoman princes and sultans. After Bayezid had the throne after the Kosovo War in 1389, he sent his son Çelebi Mehmed to Amasya and Atabeyzâdes have been with Chelebi Mehmed. Atabeyzâde Muineddin Abdullah Beg and his brother Hızır Beg joined Sehzâde Chelebi Mehmed on 28 July 1402 in the Battle of Ankara and became martyrs in this war.

Atabeyzâdes, who continued their allegiance to Chelebi Mehmed during the struggle for the throne between the princes who started after the Battle of Ankara, were appointed to important governmental tasks with Chelebi Mehmed being the sole judge of the throne. Yörgüç Pasha, the son of Atabeyzâde Muineddin Abdullah Beg who was the tutor of Chelebi Mehmed, became Governor of Amasya in 816 (M. 1413-1414). Yörgüç Pasha was the tutor of Prince Murad who grew up in Amasya. . After Murad II had the throne, he sent Yörgüç Pasha to Amasya as the Governor of Rumiye-i Suğra. Yörgüç Pasha provided safety in Sivas, Tokat, Çorum and Şark-i Karahisar. He was promoted to the position of vizier for the reward of his successful services. In 1435, Yörgüç Pasha was appointed to Edirne Muhafızlığı (Guardianship). Returning to Amasya in 1436, Yörgüç Pasha became the tomb of Prince Ahmed and, upon his death, visited the prince Alaaddin. When Yörgüç Pasha died in May of 1442, his brother Hayreddin Hızır Pasha was assigned his duties. Hayreddin Hızır Pasha joined the Battle of Varna in 1444 with Abdül Bey, the son of İlyas Bey. Hızır Bey and Abdul Beg from Atabeyzâdes were martyred in this war. Hayreddin Hızır Pasha was appointed as governor after Varna War. In 851 (M.1447-1448), he was promoted to the fourth vizier, and a year later to the third vizier. Hayreddin Hızır Pasha, who was dismissed in 1451 when Sultan Mehmed II came to the throne, returned to Amasya. In 1453, he was assigned to the Hijaz for the deployment and distribution of the Surre-i Hümâyûn. Hayreddin Hızır Pasha died in

February of 1484 when he returned and retired and engaged in charitable works. Because Atabeyzâdeler Yörgüç Pasha and Hayreddin Hızır Pasha gained prominence in important missions, the descendants of Yörgüç Pasha were called Yörgüç Paşazâde and the descendants of Hayreddin Hızır Pasha were known as Hızır Paşazâde. . Mehmed Pasha, son of Hayreddin Hızır Pasha, served as vizier at the time of II Bayezid's reign.

Four people from Atabeyzâdes family were vizier, governor, one person Amasya Regiment, and one person was Mirliva as Amasya. Nine people from Atabeyzâdes served as governor in various provinces. In the 18th and 19th centuries, Atabeyzâdes had a say in the administration of Amasya as a member of the Council of Europe. Yörgüç Paşazâde Hüseyin Bey became mayor in 1291 (1874-1875). Yörgüç Paşazâde Rasim Efendi, who came to Amasya on June 12, 1919 at the beginning of the National Struggle and met Mustafa Kemal Pasha, was the last member of the city.

Atabeyzâdes contributed to the social life and development of Amasya by constructing madrasahs, mosques, Imarets, khans, baths, bedestens, fountains and tombs in Amasya and its surroundings. Atabey Madrasah, which was built by Atabey Nasireddin Ahmed between 1322-1327, was the first reconstruction activity of the family. Madrasah served until the until the beginning of XX. century. Yörgüç Pasha has completed the complex consisting of mosque, madrasah and imaret, in September 1430 in the center of Amasya. In addition, a mosque and baths in Gümüşhacıköy, baths in Tokat and İskilip, Vezirköprü, Kavak and Havza were built by him. Yörgüç Pasha's son Mustafa Bey had a bath built in the center of Amasya.

Atabeyzade Hayreddin Hizir Pasha has built a complex consisting of mosque, baths, fountain and Madrasah in Amasya center on 870 (M. 1465-1466) and the son of Hayreddin Hizir Pasha, Mehmed Pasha has built a complex consisting of Mosque, Imaret and Madrasah in January 1486. Yörgüç Pasha Mosque, Hızır Pasha Mosque, Mehmed Pasha Mosque and Mustafa Bey Baths continue to serve today.